

Een legende ontrafeld? Een archeologische kijk op de ontwikkeling van de dorpskern van Moorsel

Wouter De Maeyer, Sigrid Klinkenborg en Bart Cherretté

Inleiding

Dat het dorpscentrum van Moorsel een belangrijke historische kern is, hoeft geen betoog. Moorsel kan bogen op een lange geschiedenis. De oudste vermelding dateert uit 1019 (Mortesela), maar het dorp is met zekerheid van oudere datum. Over de oudste parochiegeschiedenis verhalen de heiligenlevens van de H. Gudula en de H. Berlindis. Zij suggereren een ouderdom die opklimt tot (minstens het einde van) de zevende eeuw en maken melding van de aanwezigheid van een vroeg-middeleeuws vrouwenklooster.

Historische en topografische aanwijzingen suggereren volgens sommige auteurs dat de kloostergrondvesten zich onder het huidige dorpsplein zouden uitstrekken. De Gudulakapel wordt hierbij vaak als een reminiscentie beschouwd aan dit klooster. Ook archeologisch onderzoek uitgevoerd in 1987 en 2007 rond de Sint-Martinuskerk leverde aanwijzingen op voor activiteiten in de vroege middeleeuwen (Fig. 1).

De heraanleg van het dorpscentrum en de vernieuwing van het rioleringsnet in 2011, waarbij een groot deel van het dorpscentrum op de schop zou gaan, waren de aanleiding voor een nieuwe opgravingscampagne in het centrum van Moorsel. Van december 2009 tot juli 2010 onderzocht de archeologische dienst van SOLVA

in opdracht van Stad Aalst het volledige straattracé van Moorsel Dorp, over de Margrietstraat tot het begin van Bergskén. Het nieuwe archeologische onderzoek liet toe een belangrijke aanvulling te maken op de reeds gekende gegevens en bood een unieke kans om een beter inzicht te verwerven in de ontwikkeling van de dorpskern van Moorsel. Ook meer algemeen gesteld is het onderzoek te Moorsel van belang, aangezien het op meer regionale schaal belangrijke informatie kan aanbrengen over het ontstaan en de groei van de middeleeuwse dorpen, waar tot op heden nog maar weinig van gekend is.

In dit artikel ligt de focus op de archeologische resultaten met betrekking tot de oudste aangetroffen periodes, de vroege en volle middeleeuwen. Eerst komt de begraafing rond de Gudulakapel en rond de Sint-Martinuskerk aan bod. Daarna volgt een overzicht van de belangrijkste structuren die de dorpskom gaandeweg vorm gaven. Hier reiken de archeologische resultaten nieuwe gegevens aan met betrekking tot de relatie tussen kerk en kapel, wat aanleiding geeft tot het stellen van nieuwe vragen.

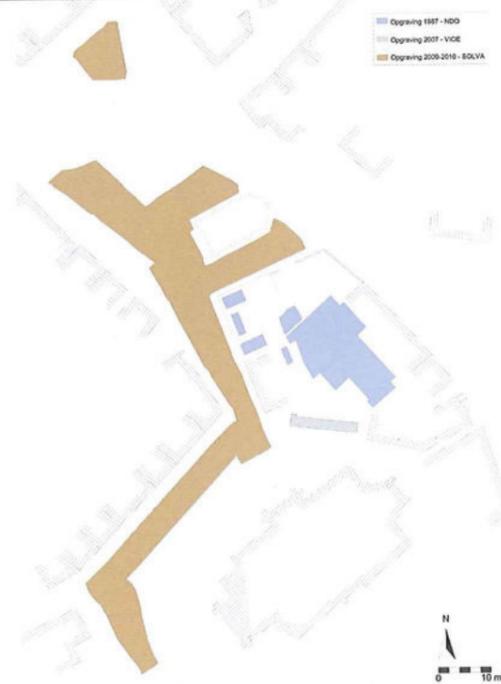

fig 1

fig 2

De begravingen

Inleiding

Op drie plaatsen zijn middeleeuwse begravingen aangetroffen (Fig. 2). Hierin zijn twee duidelijke zones te onderscheiden, één rond de Gudulakapel en één rond de Sint-Martinuskerk. Over een afstand van ruim 25 meter is er een totale afwezigheid van begravingen, terwijl daar wel andere sporen zijn aangetroffen die niet met grafrituelen in verband te brengen zijn. Bovendien stopt het gebruik van de begraafplaats rond de kapel op een bepaald moment, terwijl de begraafplaats rond de kerk nog tot in de 20ste eeuw continu in gebruik is. Wat de oudere begravingen rond de kerk betreft, kunnen we schijnbaar twee concentraties vaststellen: een groepje graven ter hoogte van de noordwestelijke, postmiddeleeuwse, toegang tot het kerkhof en een aantal graven ten westen van de kerk. Deze begravingen horen wellicht samen tot één groter geheel, maar hierover bestaat geen uitsluitend doordat de tussenliggende zone niet is opgegraven.

Rond de Gudulakapel

Rondom de kapel zijn 17 graven aangetroffen, die terug te voeren zijn tot de volle middeleeuwen. Ze waren alle zeer slecht bewaard, wat een zekere ouderdom lijkt te ondersteunen. De slechte bewaeringsgraad is echter ook in verband te brengen met de diepte waarop deze graven zijn aangetroffen, slechts 30 tot 50 cm onder de huidige pleinbedekking. Deze ondiepe ligging is het gevolg van een grootschalige 19de-eeuwse afgraving van de heuveltop voor de heraanleg van het dorpsplein. De gevolgen van deze actie zijn momenteel nog altijd zichtbaar. Om de kapel binnen te kunnen gaan, moet men tegenwoordig verschillende trappen bestijgen. Deze afgraving verklaart meteen ook de afwezigheid van archeologische sporen aan de noordelijke zijde van het plein en ter hoogte van de gewestweg.

Van de aangetroffen graven bevinden er zich zes ten zuiden en elf ten westen van de kapel. Ze liggen min of meer georganiseerd in vijf noordwest-zuidoost georiënteerde rijen. Deze in het westen zijn er aanzienlijk slechter aan toe, van een aantal skeletten is er nog nauwelijks botmateriaal voorhanden. De skeletten ten zuiden van de kapel zijn beter bewaard.

09 MOO CE
ZONE IX
GPL S1
SKELET 4

■ 1

09 MOO CE
ZONE III
GPL S1
SKELET 6

09 MOO CE
ZONE III
GPL A
SPOOR II 10 9
COUPE AB

■ 3

09 MOO CE
ZONE XII
GPL S1
SKELET 1

■ 5

■ 4

De graven ten zuiden van de kapel, samen met drie graven ten westen zijn zogenaamde 'antropomorfe' graven (Afb. 1). Dit wil zeggen dat de vorm van de grafkuil zo veel mogelijk de vorm van een menselijk lichaam benadert: het breedst aan de schouders en merklijk smaller naar de voeten toe. De grafkuil volgt de ronding van de schouders en er is een nis voorzien voor het hoofd. De antropomorfe graven in Moorsel behoren tot de meest eenvoudige vorm: in de volle grond uitgegraven en zonder sporen van bepleistering en/of natuursteenomlijsting. Er zijn geen sporen van een grafkist aangetroffen bij dit graftype, maar in een aantal gevallen was wel het restant van een houten deksel als bedekking van de grafkuil vast te stellen (bv. III/A/21 en III/A/2). De antropomorfe graven hebben allen dezelfde oriëntatie: de overledenen liggen met het hoofd in het westen en de voeten naar het oosten. De overledenen waren op de rug geplaatst, met de armen gestrekt langs het lichaam. Er zijn geen grafgiften aangetroffen.

Een datering voor deze antropomorfe graven is problematisch. Het onderzoek leverde hiervoor slechts twee scherfjes op waaronder een scherp roodbeschilderd aardewerk uit het Rijnland. Dit aardewerk is het voornaamste importaardewerk uit de periode 10de – 12de eeuw. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op een botfragment van het skelet uit context IX/A/3 leverde een datering op in de periode tussen 890 en 1030 n. Chr. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op een botfragment van het skelet uit context IX/A/12 leverde een datering op in de periode tussen 1020 en 1160 n. Chr. Deze dateringen bevestigen de datering op basis van het weinige aardewerk.

Ten westen van de kapel zijn naast voornoemde antropomorfe graven ook vijf graven onderzocht die sporen

van een houten bekisting vertoonden. Door de slechte bewaringstoestand is bij vier graven enkel vastgesteld dat deze waarschijnlijk van een houten grafkist voorzien waren. Dat deze graven niet allemaal gelijktijdig zijn, bevestigt de oversnijding van graf II/A/22 door graf III/A/28A. Deze graven hebben dezelfde oriëntatie als de antropomorfe, namelijk een west – oost oriëntatie en ook hier liggen de armen van de overledenen naast het lichaam.

Graf III/A/3 bleek na onderzoek enkele bijzondere kenmerken te vertonen. Bij het blootleggen van het skelet bleek onder het achterhoofd een tegula-fragment geplaatst te zijn (Afb. 2). Mogelijk wijst dit er op dat het een vrij belangrijk persoon betrof. Het is niet duidelijk of dit een variant is op de identificatiesteentjes zoals die bijvoorbeeld in Gent en Ename reeds zijn aangetroffen. In tegenstelling tot de Gentse exemplaren zijn op het tegula-fragment geen sporen van inscripties aangetroffen en was de identiteit van de overledene dus niet te achterhalen. Niet alleen bevatte dit graf als enige een tegula-fragment onder het hoofd, ook de restanten van de houten bekisting vertoonden een afwijkende vorm. Op basis van de vorm van de "kist" lijkt het aannemelijk dat het hier geen gewone grafkist, maar een houten boomkist, betrof.

Net als bij de antropomorfe graven was een datering voor deze groep graven problematisch. Slechts één graf leverde welgeteld één scherp op. Het betreft hier eveneens een scherp in roodbeschilderd aardewerk uit het Rijnland. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op het skelet uit context III/A/3 (boomkist) leverde een datering op in de periode tussen 780 en 990 n. Chr.

Tenslotte zijn ter hoogte van de kapel nog drie vermoede

delijke graven aangetroffen. Door de slechte bewaring zijn ze niet toe te wijzen aan een bepaald graftype. Op basis van de aard van de vulling van de grafkuil en hun vermoedelijke oriëntatie, is wel te veronderstellen dat ze uit de volle middeleeuwen stammen.

Voor de westelijke toegang tot de kapel zijn bovendien drie paalkuilen aangetroffen. Paalkuilen III/A/12 en II/A/21 lagen bijna tegen elkaar aan en III/A/10 bevond zich ongeveer 4m verder (Afb. 3).

De vullingen van deze sporen bleken sterk gelijkend. Het onderscheid tussen de kern en de insteek van de paalkuil was nog zichtbaar, hoewel de sporen slechts gedeeltelijk en zeer ondiep bewaard waren. Paalkuil III/A/10 was opgebouwd uit een grote insteek, waarbinnen twee afzonderlijke maar gelijktijdige kernen konden onderscheiden worden. Vermoedelijk kunnen we dit interpreteren als een "dubbele paalconstructie", waarvan III/A/12 en II/A/21 samen de tegenhanger vormen.

Deze palen kunnen mogelijk in verband gebracht worden met een voorloper van de kapel zoals ze er nu staat, maar een plattegrond viel op basis van de beperkte gegevens niet te reconstrueren. Bovendien ontbrak het aan dateerbare vondsten uit de paalkuilen om deze hypothese te toetsen. Daarom werden op twee houtskoolstalen radiokoolstofdateringen uitgevoerd. Het eerste staal uit de insteek van context III/A/12 leverde een datering op in de periode tussen 770 en 970 n. Chr. Het tweede staal uit de kern van context III/A/10 leverde een datering op in de periode tussen 890 en 985 n. Chr. De datering van deze stalen ligt in de buurt van de datering van één van de antropomorfe graven ter hoogte van de kapel, gedateerd tussen 890 en 1030 n. Chr. (cfr. supra). Men kan dus veronderstellen dat er vermoedelijk tenminste vanaf de late 9de of de 10de eeuw een kapel aanwezig was op deze plaats.

Rond de Sint-Martinuskerk

Tot de groep van de oudste begravingen behoren elf individuen die zijn bijgezet ter hoogte van de noordwestelijke, postmiddeleeuwse, toegang tot het kerkhof en vier ter hoogte van de huidige ingang van de kerk. Hiervan behoren twee graven tot het antropomorfe type. In beide gevallen is nauwelijks meer dan het hoofd blootgelegd (Afb. 4). Op basis hiervan is, net als bij de antropomorfe graven ter hoogte van de kapel, een west – oost oriëntatie met de armen gestrekt langs het lichaam te veronderstellen. Deze graven leverden geen dateerbaar materiaal op. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op een botfragment van het skelet uit context XII/A/22 leverde een datering op in de periode tussen 1180 en 1275 n. Chr.

Van de dertien overige graven waren, op één uitzondering na, steeds de sporen van een grafkist te herkennen (Afb. 5). Vermoedelijk kunnen deze graven tot hetzelfde type gerekend worden als de kistbegravingen rond de kapel. Alle graven vertonen een min of meer west – oost oriëntatie, de meeste met het lichaam op de rug en de armen gestrekt langs het lichaam gepositioneerd. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op een botfragment van het skelet uit context XII/A/3 (in kist met armen langs lichaam) leverde een merkkelijk oudere datering op in de periode tussen 690 en 880 n. Chr. Het aardewerk uit XII/A/3 is op basis van drie scherven vroegmiddeleeuws handgevormd aardewerk en vier scherven lokaal grijs aardewerk te plaatsen in de 9de eeuw. Het aardewerk sluit bijgevolg aan bij de radiokoolstofdatering.

Bij de opgraving in 2007 zijn ook een aantal graven van dit laatste type (kistbegraving) onderworpen aan een radiokoolstofdatering. Twee graven leverden respectievelijk een datering in de 9de eeuw en één in de tweede helft van 7de of de 8ste eeuw op. Het lijkt er dus op dat de zogenaamde antropomorfe graven hoofdzakelijk

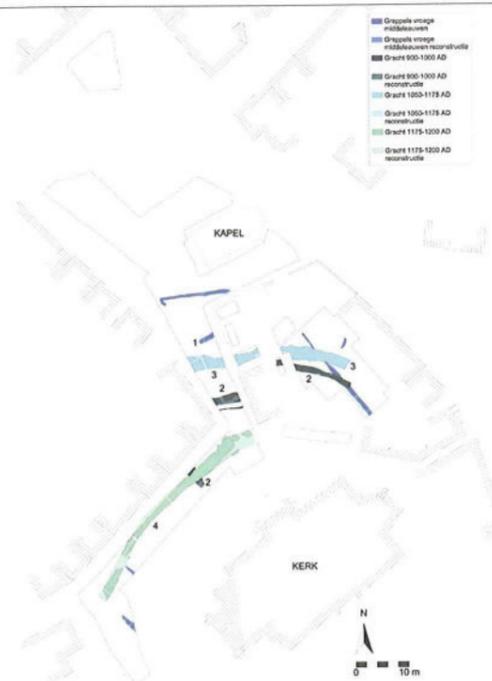

fig 3

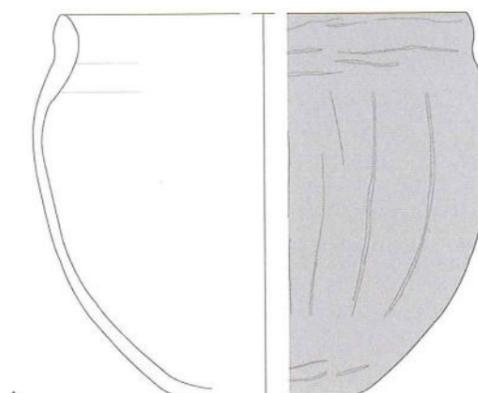

fig 4

dateren uit de volle middeleeuwen (900-1200 n. Chr.) terwijl de kistbegravingen iets ouder en/of jonger kunnen zijn.

In tegenstelling tot de graven ter hoogte van de kapel en ter hoogte van de postmiddeleeuwse kerkhoftoegang leverden de graven ter hoogte van de huidige kerktoegang relatief veel dateerbare vondsten op. Graven V/A/7 en V/A/16 ten westen van de kerk leveren op basis van het aardewerk uit de grafkuil een datering in de 9de eeuw op. De radiokoolstofdatering van het skelet echter leverde voor V/A/16 een datering op in de periode tussen 890 en 1030 n. Chr. Voor graf V/A/7 leverde dit een datering op in de periode tussen 1415 en 1450 n. Chr. Deze dateringen spreken de datering op basis van het aardewerk dus gedeeltelijk tegen. Een radiokoolstofdatering is immers een absolute datering, wat voor graf V/A/7 wil zeggen dat het niet ouder kan zijn dan 1415 n. Chr. Het 9de-eeuwse aardewerk is dus niet gelinkt aan de begraving, maar moet op een andere manier in het graf terecht gekomen zijn (bijvoorbeeld door het vergraven van een ouder spoor).

Grachten en greppels: sporen van landschapsin-deling (Fig. 3)

Een greppel uit de Merovingische of vroeg-Karolingische periode

Het oudste gedateerde middeleeuwse spoor dat bij de jongste opgravingen in Moorsel aan het licht kwam, was een greppel (III/A/115) met lensbodem en een breedte van 90cm ter hoogte van het opgravingsvlak (Afb. 6).

De greppel heeft een oostnoordoost – westzuidwest oriëntatie. Slechts de oostelijke helft van deze greppel, aangesneden in werkput III was bewaard. De greppel is in de eerste plaats te dateren door de vondst van een halve handgevormde pot, verschaald met chamotte (Fig. 4). Deze pot vertoont een buidelvormig profiel en heeft een korte, naar buiten gebogen rand en een lichte lensbodem. Dit type is vergelijkbaar met het nederzettingsaardewerk uit de Merovingische site van Semmerzake. De wand is volledig geglad en voorzien van een versiering bestaande uit horizontale strepen ter

6

7

9

8

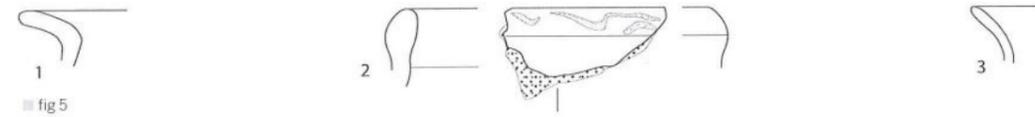
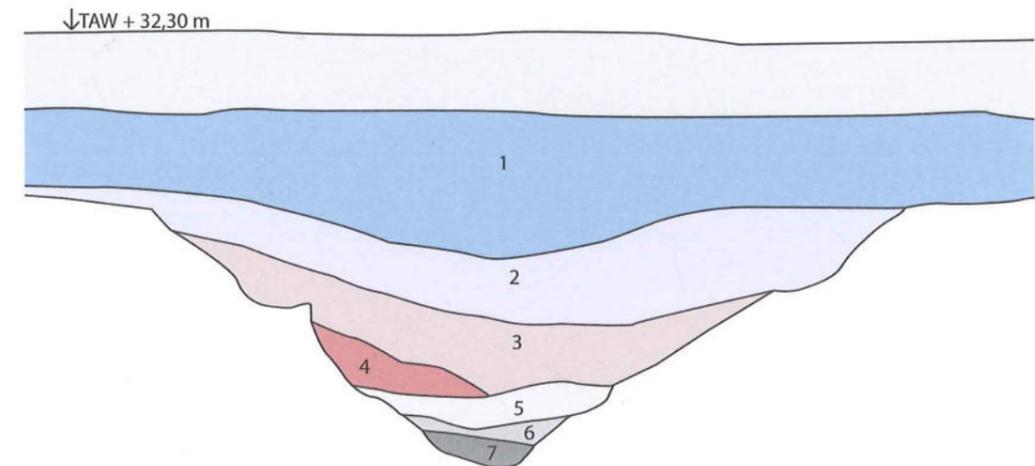

fig 5

0 1m

fig 6

hoogte van rand, hals en bodem en uit verticale strepen op de rest van het lichaam. Deze pot is te dateren in de Merovingische of vroeg-Karolingische periode (5de-8ste eeuw). Bij het aardewerk is ook een fragment niet identificeerbaar dierlijk botmateriaal aangetroffen. Een radiokoolstofdatering uitgevoerd op dit botfragment leverde een datering op in de periode tussen 675 en 780 n. Chr.

Drie grachten rond de kerk

Inleiding

Bij de opgraving in 1987 zijn twee grachten opgegraven die een cirkelvormig verloop rond de kerk vertoonden. Bij het huidige onderzoek zijn deze grachten (XII/A/61 en IV/B/15 enerzijds en III/A/80 anderzijds) opnieuw aangesneden en is het verdere verloop te reconstrueren. Bovendien is er, meer naar het zuiden, een derde gracht blootgelegd (IV/A/11).

Gracht XII/A/61 – IV/B/15

Bij het huidige onderzoek is zowel in werkput XII (XII/A/61) (Afb. 7) als in werkput IV (IV/B/15) een deel van de middelste van de drie grachten aangesneden. De breedte van de V-vormige gracht met afgeplatte bodem varieert in het opgravingsvlak tussen 1m30 en 1m90. In sleuf IV loopt de gracht tot net voorbij het midden van de werkput. Dit is ook het geval aan het andere uiteinde van de gracht in de zone opgegraven in 1987. Het opgraven van de gracht leverde in totaal 32 scherven aardewerk op. Dit aardewerk kan geplaatst worden tussen de 8ste en de 10de eeuw. Naast roodbeschilderd Rijlands aardewerk en grijs aardewerk met radstempels konden ook enkele randfragmenten gerecupereerd worden. Het gaat hierbij in de eerste plaats om een rand in Karolingisch handgevormd aardewerk (Fig. 5-1). Deze uitstaande rand wordt gekenmerkt door een scherpe knik aan de schouder. Eén randfragment is mogelijk afkomstig van een reliëfbandamfoor

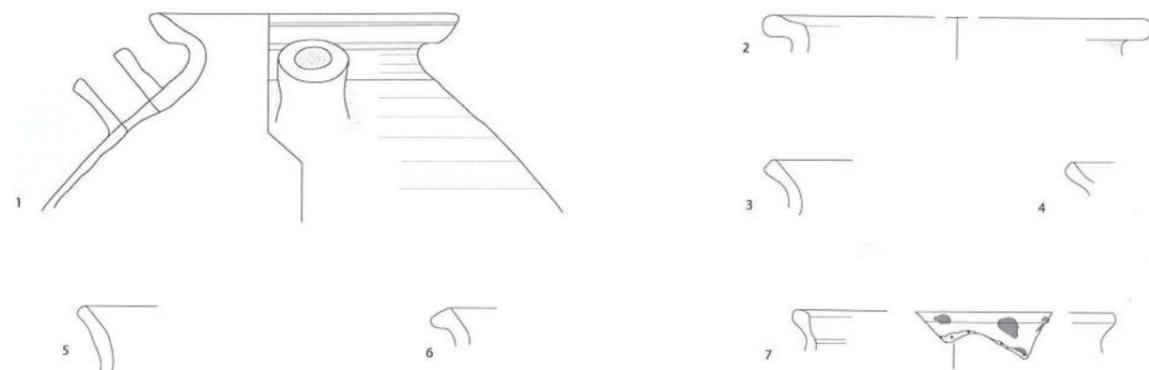

fig 7

(Fig. 5-2) en kan ondergebracht worden in de groep 'Merovingisch/Karolingisch import aardewerk uit het Rijnland'. De licht verdikte, ietwat naar binnen staande rand, is bovenaan versierd met ingekraste golflijnen. Tenslotte kan nog één eenvoudige uitstaande rand (Fig. 5-3) herkend worden die toe te wijzen is aan 'Karolingisch import aardewerk uit Noord-Frankrijk'. Enkele fragmenten zijn recenter (één scherf zogenaamd Pafraathardewerk), maar kunnen als intrusief beschouwd worden. Een datering van de vulling van deze gracht in de 10de eeuw is hier dus op zijn plaats.

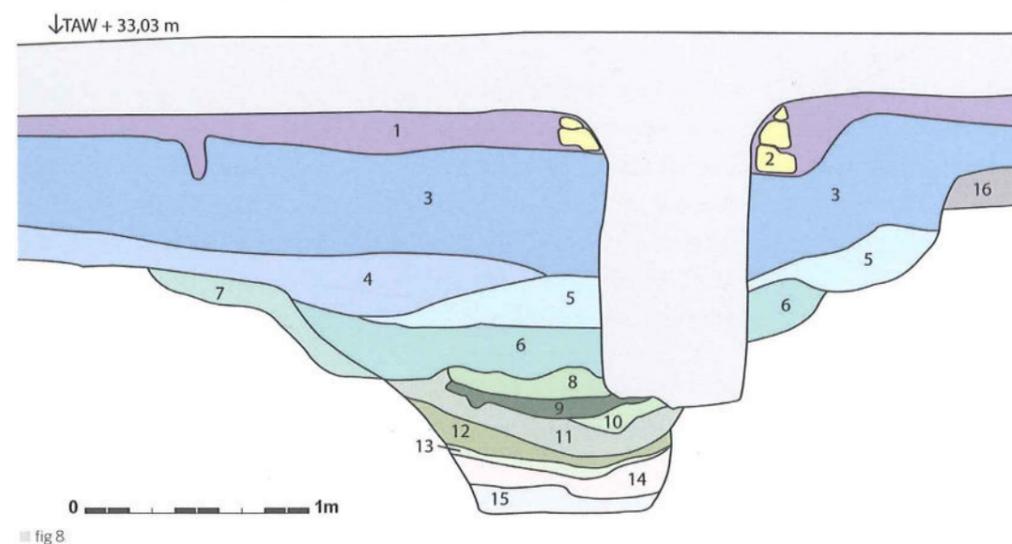
Gracht III/A/80

De meest noordelijke gracht in werkput III (III/A/80) is ook gedeeltelijk blootgelegd in 1987. De gracht heeft in het opgravingsvlak een maximale breedte tussen 2m en 2m90 en een diepte van 1m70 ten opzichte van het huidige straatniveau. Ze heeft een V-vormig profiel (Fig. 6). Het verdere verloop van de gracht in westelijke en/of zuidelijke richting was niet vast te stellen. De afbakening zoals voorgesteld op de reconstructie is echter correct aangezien ter hoogte van de huidige kerktoegang, een skelet (context V/A/16) met ¹⁴C-methode gedateerd wordt in de periode 890 tot 1030 n. Chr. (cfr. supra), waaruit kan besloten worden dat de begraafplaats in deze periode zich minstens tot hier uitstrekte. Voor de datering van de demping van de gracht zijn we afhankelijk van het aardewerk dat erin werd aangetroffen. Een evaluatie van de huidige vondsten in combinatie met de

vondsten uit 1987 laat toe om te zeggen dat de vulling te plaatsen is tussen 1050 en 1175 n. Chr. Dit is af te leiden uit de aanwezigheid van relatief veel roodbeschilderd aardewerk (Fig. 7-7) in associatie met het ontbreken van rood aardewerk, het ontbreken van het type kan/kruik en de aanwezigheid van een tuitpot in grijs aardewerk met een bandvormige eerder afgeronde rand (Fig. 7-1). Ook de naar buiten geplooide, verbrede en aan de buitenzijde afgeplatte randen (Fig. 7-3 en 4) en een eenvoudig naar buiten geplooide en verdikte rand (Fig. 7-2) in grijs aardewerk kunnen in deze periode geplaatst worden. Tenslotte is ook een grote hoeveelheid ouder, residueel materiaal aanwezig in deze context. Eén fragment (Fig. 7-5) in handgevormd aardewerk (Merovingisch/Karolingisch) is een strakke uitstaande rand met een scherpe knik aan de schouder. De tweede rand (Fig. 7-6) is afkomstig uit het Rijnland en dateert ook uit de Merovingische/Karolingische periode. Het gaat hier om een licht uitstaande rand met een afgeronde, aan de top afgeplatte, verdikking aan de buitenzijde.

Gracht IV/A/11

De recentste gracht is diegene die het dichtste bij de kerk gelegen is. Deze gracht (IV/A/11) is aangesneden in sleuf IV en XII (Afb. 8). Zowel aan de noordoost- als aan de zuidwestzijde eindigde de gracht. Men kan veronderstellen dat hier een opening aanwezig was en dat buiten het opgravingsareaal de gracht zich opnieuw zal verder zetten.

Het huidige reliëf is hellend naar beneden vanaf het noordoosten naar het zuidwesten. Dit is te wijten aan het afgraven van het kerkhof voor de aanleg van de huidige straat. Dit heeft als gevolg dat de gracht bovenaan beter bewaard is dan onderaan de ten dele artificieel gecreëerde helling. De gracht heeft in het noordoosten een maximale breedte van drie meter en een diepte van 2m12 onder het huidige straatniveau. Ze heeft een profiel met afgeplatte bodem (Afb. 9 en Fig. 8). De opgave en vulling van deze gracht is zeer nauwkeurig te dateren tussen 1175 en 1200 n. Chr. Dit is af te leiden uit de aanwezigheid van vroeg-rood aardewerk in combinatie met roodbeschilderd aardewerk uit het Rijnland en een grote hoeveelheid sikkelranden in grijs aardewerk (Fig. 9-1 t.e.m. 3, 5 t.e.m. 9, 11 t.e.m. 12). Naast een groot aantal Merovingisch/Karolingisch handgevormd aardewerk vergelijkbaar met de strakke uitstaande rand met scherpe knik aan de schouder uit III/A/80 (Fig. 9-20 t.e.m. 25), is ook een randfragment van een kogelpot in het zogenaamde Pafraathardewerk opgegraven (Fig. 9-26). Deze laatste ondersteunt de eerder geponeerde datering van de vulling. Opvallend verschil met context III/A/80 is ook de aanwezigheid van daktegels in deze context, terwijl in gracht III/A/80 alleen fragmenten van tegulae en imbrices aanwezig waren.

Het is deze laatste gracht die definitief het areaal rondom de kerk vastlegt tot op heden. De locatie van de gracht wordt in latere periodes, na de demping, bestendigd in de vorm van een omlopende kerkhofmuur.

Interpretatie en discussie

De opgravingen te Moorsel leverden door hun groot-schalig karakter en de "dwarsdoorsnede" die bekomen werd op de dorpskom een heel belangrijke bijdrage voor onze kennis van de dorpswording. De resultaten van de opgravingen leveren ook stof tot nadenken over de eventuele aanwezigheid, locatie en ouderdom van het vroegmiddeleeuws klooster waar in de historische bronnen sprake van is.

Hoewel voor de vroege middeleeuwen de archeologische informatie schaars is, en dus met enig voorbehoud moet geïnterpreteerd worden, zijn er wel enkele vaststellingen te maken. Vooreerst lijkt het huidige dorpscentrum in de vroege middeleeuwen op een andere wijze gestructureerd te zijn geweest. De oudste aangetroffen greppels suggereren namelijk een andere vorm van landschapsindeling dan degene die we vandaag kennen. Het enige spoor dat met zekerheid in de Merovingische periode thuishoort, past in dit verhaal: een greppel, gedateerd tussen 675 en 780 n. Chr., vertoont in tegenstelling tot de grachten en greppels uit latere periodes een rechtlijnig verloop. De greppel suggereert, samen met enkele andere (helaas niet absoluut gedateerde) greppels, dat de ruimte rond het dorpsplein in de vroege middeleeuwen eerder rechtlijnig was georganiseerd. Er is op dat ogenblik ook nog geen sprake van een circulaire afbakening van het kerkareaal ter hoogte van de huidige kerk.

fig 9

Voorts is de aanwezigheid van een vroegmiddeleeuws klooster onder het huidige dorpsplein, zoals door sommige auteurs op basis van historische bronnen wordt vermoed, op basis van de beschikbare archeologische gegevens momenteel *niet* hard te maken. Tijdens de opgraving zijn op het dorpsplein en meer specifiek rondom de kapel geen aanwijzingen *in situ* gevonden dat dit gebouw, of een voorloper ervan zou teruggaan tot de 7de eeuw. De oudste aangetroffen sporen rondom de huidige kapel zijn begravingen en enkele paalgaten die slechts teruggaan tot de 10de of begin 11de eeuw. Op basis van de tot op heden beschikbare archeologische gegevens zou het kunnen dat de kapel en bijhorende begraving er maar gekomen is op het moment dat de zone rond de kerk reeds geruime tijd in gebruik was als begraafplaats, minstens sinds de 8ste eeuw. We kunnen veronderstellen dat sinds die periode hier ook een bidplaats gesitueerd was.

Met de uitgraving van een 'circulaire' omgrachting rondom deze begraafzone en de kerk worden ten laatste bij de aanvang van de volle middeleeuwen (10de eeuw) de krijtlijnen van de latere dorpsstructuur uitgetekend. De interpretatie dat deze structuren tot doel hadden het kerkhofareaal af te bakenen - zoals reeds geconcludeerd bij de opgravingen van 1987 - houdt na het huidige onderzoek zeker stand. Een vergelijkbare situatie is bovendien reeds onderzocht te Edegem en Ename. In Ename zijn eveneens verschillende grachten rond de kerk aangetroffen. In beide gevallen is de aanleg van de grachten ook te plaatsen in de volle middeleeuwen. Het afbakenen van kerkhoven is overigens een algemeen West-Europees verschijnsel. Met de definitieve afbakening van de kerkhofzone in de loop van de 12de eeuw krijgt de dorpskern uiteindelijk de structuur zoals we die vandaag kennen. In deze periode wordt overigens ook de huidige kerk gebouwd.

Uit het archeologisch onderzoek komt ook duidelijk naar voor dat er een vergroting is van het kerkhofareaal tussen de eerste omgrachtingsfase en de tweede omgrachtingsfase. Nadien verkleint de omgrachte oppervlakte weer (derde omgrachtingsfase) (Fig. 10).

Vermoedelijk staat de oudste omgrachting in relatie met een voorloper van de huidige kerk, gelegen onder het actuele kerkkoor. De tweede en derde omgrachting behoren tot een nieuw tracé dat naar alle waarschijnlijkheid aangelegd is na de bouw van de huidige kerk.

Concluderend kunnen we stellen dat zowel de zone rond de Gudulakapel als de Sint-Martinuskerk getuigen van een lange geschiedenis. De oudste begravingen zijn echter gesitueerd in de zone van de kerk. Op basis daarvan zou de oudste bidplaats van Moorsel hier kunnen gesitueerd worden.

In de loop van de middeleeuwen, ergens rond de 10de-begin 11de eeuw, lijkt er echter een dualiteit te ontstaan. Vanaf dan wordt voor een bepaalde tijd namelijk ook begraven in de zone rond de huidige Gudulakapel, wellicht rondom een voorloper van de kapel, waarvan de ouderdom momenteel niet verder is te plaatsen dan de 10de eeuw. Tussen de twee begraafplaatsen zijn bovendien over een afstand van ruim 25m geen begravingen vastgesteld.

Het archeologisch onderzoek eindigt dan ook naar goede gewoonte met het stellen van een aantal nieuwe vragen. Of er een vroegmiddeleeuws vrouwenklooster te Moorsel bestaan heeft, kan momenteel archeologisch niet bevestigd of ontkend worden. Anderzijds is tijdens de opgraving een opmerkelijke hoeveelheid vroegmiddeleeuws importaadewerk aangetroffen in recentere sporen. De hoeveelheid is eerder uitzonderlijk te noemen en is misschien een aanwijzing voor een zekere status van de plaats.

In de veronderstelling dat er effectief een klooster geweest zou zijn, stelt zich op basis van de beschikbare archeologische gegevens de vraag of deze niet eerder moet gesitueerd worden ter hoogte van de huidige kerk, eerder dan rondom de Gudulakapel op het dorpsplein. Verder onderzoek, bijvoorbeeld in de kapel, of ter hoogte van het kerkkoor, en bijkomende dateringen op de oudste begravingen, zou in de toekomst meer licht kunnen werpen op deze discussie.

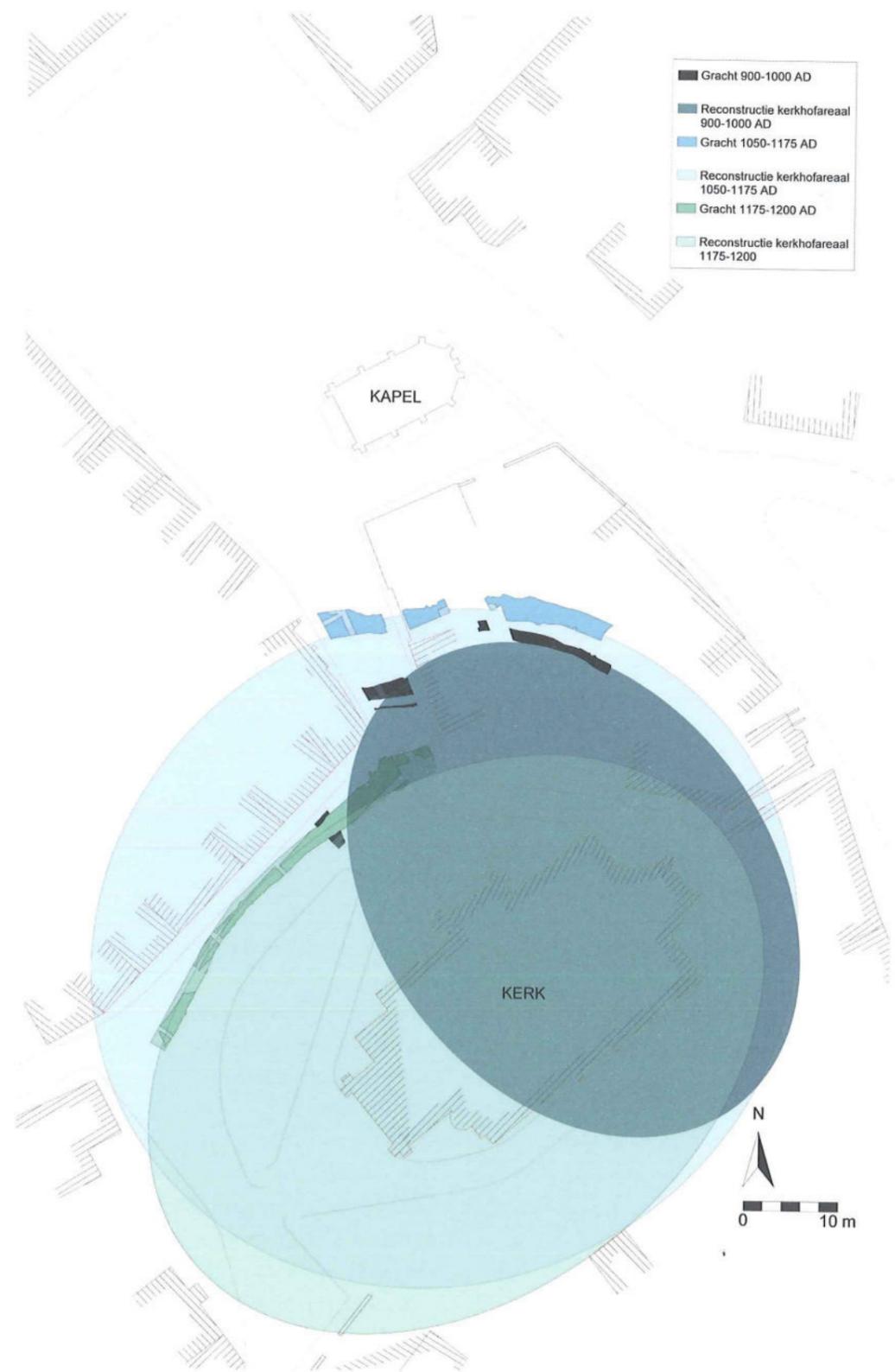

fig 10

Bibliografie

- Bardel, A. & Perennec, R., 2004, "Abbaye de Landévennec: évolution du contexte funéraire depuis le Haut Moyen Âge", in: Alduc-Le Bagousse, A., *Tables rondes du CRAHM I: Inhumation et édifices religieux au Moyen Âge entre Loire et Seine*, pp. 121-158.
- Bru, M.-A., Stoops, G. & Vermeiren, G., 2010, "Antropomorfe graven in Gent", in: Dewilde, M., Ervynck, A. & Becuwe, F. (eds.), *Nova Monasterii 10: Cenulæ recens factae. Een huldeboek voor John De Meulemeester*, pp. 89-104.
- Callebaut, D., 1985, De portus en abdij van Ename, *Archaeologica Belgica I*, 1985/2, pp. 89-94.
- De Groot, K., 2008, *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, *Relicta Monografieën 1*, Brussel.
- De Groot, K. & Moens, J., 2008, Archeologisch onderzoek naast de Sint-Martinuskerk van Moorsel, *Archaeologia Mediaevalis 2008*, pp. 83-84.
- Fixot, M., Zadora-Rio E., 1994, *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales*, Actes du 11e congrès international d'archéologie médiévale (Aix-en Provence 1989).
- Galinié H. & Zadora-Rio E., 1996, L'archéologie du cimetière chrétien, Actes du 2e colloque A.R.C.H.E.A. (Association en Région Centre pour l'Histoire en l'Archéologie), Tours.
- Pieters M., De Groot K., Ervynck A. & Callebaut D., 1999, Tussen kapel en kerk: een archeologische kijk op de evolutie van de dorpskern van Moorsel (10de-20de eeuw) (Aalst, prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen V*, 1995-1996, pp. 131-157.
- Van der Gucht, K., 1981, Recente vaststellingen over ceramiek bij de studie van de Merovingische grafvelden in de Scheldevallei. Semmerzake (O-VI): nederzettingssporen, in: Van Doorselaer, A. (ed.), *De Merovingische beschaving in de Scheldevallei*, pp. 103-121.
- Verbesselt J., 1952, Moorsel, *Het Land van Aalst 3*, pp. 1-12.
- Verbesselt J., 1967, Tussen Zenne en Dender VI, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw deel 7*, Pittem.
- Vandevelde J., Annaert R., Lentacker A., Ervynck A. & Vandenbruaene M., 2007, Vierduizend jaar bewoning en begraving in Edegem-Buizegem (prov. Antwerpen), *Relicta 3*, pp. 9-68.